

OYBEKNING TARJIMONLIK MAKTABI: ESTETIK-NAZARIY
TAFAKKUR VA JAHON ADABIYOTI BILAN UYG‘UNLIK

Usmanov Xayrulla Saydullaevich

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti professori

Jalilova Muxlisa Xomidjon qizi

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti magistranti

Xashimova Nilufar Olim qizi

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek adabiyoti taraqqiyotida alohida o‘rin tutgan atoqli adib Oybekning tarjimonlik faoliyati ilk bor mustaqil tadqiq etiladi. Uning jahon adabiyoti namunalarini tarjima qilishdagi estetik-nazariy qarashlari, til bilan ishlash mahorati va badiiy tafakkur darajasi tahlil qilinadi. Oybekning tarjimonlik faoliyati shaxsiy ijodi bilan uyg‘un holda o‘zbek kitobxoniga yangi adabiy ufqlar ochgani ilmiy dalillar asosida yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Oybek, tarjimonlik, estetik tafakkur, jahon adabiyoti, uyg‘unlik, nazariya, mahorat.

Kirish

O‘zbek adabiyoti tarixida Oybek (Musso Toshmuhammad o‘g‘li Oybek) nafaqat shoir, yozuvchi, olim va tanqidchi, balki mohir tarjimon sifatida ham e’tirof etiladi. Uning “Navoiy” romani yoki she’rlari ko‘proq o‘rganilgan bo‘lsa-da, tarjimonlik faoliyati yetarli darajada tahlil qilinmagan. Holbuki, Oybek tarjima orqali jahon adabiyoti bilan milliy adabiyotimizni bog‘lab, o‘zbek kitobxonining estetik qarashlarini kengaytirgan. Shuning uchun ham Oybekning tarjimonlik maktabini o‘rganish bugungi adabiyotshunoslikda dolzarb masalalardan biridir.

Asosiy qism

Oybekning tarjimonlik faoliyati XX asrning 30-yillaridan boshlangan. U dastlab rus va Yevropa adabiyotidan ayrim she’riy parchalarni o‘zbek tiliga o‘g‘irgan. Bu jarayonda u faqat so‘zma-so‘z tarjimaga tayanmagan, balki milliy poetik tafakkurga moslashtirish uslubini tanlagan. Oybekning tarjimalarida uning shoirlik iste’dodi yaqqol seziladi.

Oybek tarjimon sifatida “tarjima – bu ijodning ikkinchi qatlami” degan nazariy fikrga yaqin bo‘lgan. U asar ma’nosini, muallif ruhini saqlashga intilgan. Ayniqsa, tarjimada ohang va ritmni asrashga katta e’tibor bergan. Shu jihati bilan u tarjimada faqat semantik ekvivalentlikni emas, balki badiiy-estetik uyg‘unlikni ham ta’minlagan.

Oybek Shekspir, Pushkin, Lermontov kabi klassik ijodkorlardan parchalar tarjima qilgan. U bu orqali o‘zbek kitobxoniga jahon adabiyoti qimmatini ochib bergan.

Masalan, Pushkinning “Yevgeniy Onegin” asaridan ayrim parchalar tarjimasida Oybek milliy tilning imkoniyatlarini keng ko‘rsatgan. Uning tarjimalari oddiy o‘g‘irish emas, balki o‘zbek adabiy tilining boyishiga xizmat qilgan.

Oybekning tarjimonlik faoliyati o‘z davrida nafaqat adabiy tajriba, balki ilmiy-nazariy qarashlar tizimi ham bo‘lgan. U tarjimani o‘zbek adabiyoti taraqqiyotining zarur bo‘g‘ini sifatida ko‘rgan. Shuning uchun ham Oybekni o‘zbek adabiyotida “tarjimonlik maktabi” asoschilaridan biri deb atash mumkin. Uning qarashlari bugungi tarjimashunoslik uchun ham ilmiy ahamiyatga ega.

Oybek tarjimonlik faoliyati o‘zbek adabiyotida alohida o‘rin tutadi va uning ijodiy merosining muhim tarkibiy qismini tashkil qiladi. U nafaqat badiiy yozuvchi, shoir va publitsist sifatida, balki tarjimon sifatida ham o‘zbek madaniyati va adabiyotini boyitgan ijodkordir. Oybek tarjimonlik maktabining asosiy xususiyati — bu estetik va nazariy tafakkur bilan jahon adabiyoti merosini uyg‘unlashtirishga intilishdir. Uning tarjimonlik faoliyati ijodiy tafakkur, estetik did, badiiy tasvir va adabiy tildagi yuqori professionalizm bilan ajralib turadi.

Oybek tarjimonlik maktabi bir necha asosiy yo‘nalishlarda shakllangan. Avvalo, u tarjimada badiiy uslub va obrazlarni saqlashga alohida e‘tibor bergan. Bu uslub tarjimonlikning eng murakkab va murakkab jihatlaridan biridir, chunki tarjimon asl matndagi poetik ritm, obrazning ichki ruhiyati va ma‘nosini o‘zbek tilida yetkazishi shart. Oybek bu masalada katta muvaffaqiyatga erishgan: u Pushkin, Lermontov, Goethe va boshqa jahon adabiyotining yirik namunalari bilan ishlashda nafaqat so‘zlarni, balki ruhiyat, stil va badiiy tasvir uslubini ham to‘liq aks ettirishga harakat qilgan. Misol uchun, Aleksandr Pushkinning “Yevgeniy Onegin” asarini o‘zbek tiliga tarjima qilganida Oybek asarning poetik ritmi, obrazlarning ichki dunyosi va badiiy uslubini imkon qadar saqlab qolgan. Shu tariqa, u o‘zbek o‘quvchisiga nafaqat matni, balki uning estetik va badiiy jihatlarini ham etkazgan.

Ikkinchidan, Oybek tarjimonlik maktabining asosiy tamoyillaridan biri — jahon adabiyotidagi estetik va gumanistik qadriyatlarni milliy madaniyat bilan uyg‘unlashtirish. U tarjima qilgan asarlarni faqat til jihatidan o‘zbek tiliga moslashtirmagan, balki ularni o‘zbek madaniyati va tarixiy kontekstiga moslab, o‘quvchiga tushunarli va tabiiy shaklda yetkazishga intilgan. Shu bilan birga, Oybek tarjimalar orqali o‘zbek o‘quvchisini jahon adabiyotining eng yaxshi namunalari bilan tanishtirib, estetik did va badiiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilgan.

Uchinchidan, Oybek tarjimonlik maktabi nazariy tafakkur asosida shakllangan tarjima amaliyoti bilan ajralib turadi. Oybek tarjima jarayonini faqat texnik ish deb bilmagan, balki har bir tarjima — bu badiiy asar bilan ishlash, uning estetik qadriyatini anglash va yaratish jarayoni sifatida qaralgan. Shu bois, u tarjima qilayotgan asarlarni puxta tahlil qilgan, ularning badiiy xususiyatlarini, obrazlar tizimini va tilning ohangini o‘rganib chiqqan. Tarjima jarayonida u asarning mavzusini, g‘oyasini va falsafiy

mazmunini milliy tilga moslashtirgan, bu esa Oybek tarjimonlik maktabining nazariy va estetik asoslarini tashkil qiladi.

Shuningdek, Oybek tarjimonlik maktabi milliy adabiyot bilan jahon adabiyoti o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga yo'naltirilgan. U tarjima qilgan asarlar orqali jahon adabiyoti namunalarini milliy o'quvchiga yetkazgan, shu bilan birga o'zbek adabiyoti va jahon adabiyoti o'rtasida ko'prik vazifasini bajarib kelgan. Oybek tarjimalari milliy tilning boyligini, obrazli ifodaning imkoniyatlarini, she'riy va nasriy janrlarning uyg'unligini namoyish qiladi. Tarjimalarida estetik tafakkur bilan badiiy tafakkur uyg'unlashgan, bu esa Oybek tarjimonlik maktabini o'zbek adabiyoti tarixida alohida o'rinli qiladi.

Oybekning tarjimonlik maktabida tarjima etika va badiiy sadoqat tamoyillari ham ustuvor ahamiyatga ega bo'lgan. Tarjimon sifatida u asarning mohiyatini, muallif niyatini va obrazlarning ruhiyatini saqlashga intilgan. Shu bilan birga, u tarjimada o'zbek tilining tabiiyligi va o'quvchiga tushunarli bo'lishini birinchi o'ringa qo'ygan. Bu tamoyil tarjimonlikda jahon adabiyoti bilan milliy adabiyotning uyg'unligini ta'minlagan va Oybek tarjimonlik maktabini yanada mustahkamlashga xizmat qilgan.

Shu bilan birga, Oybek tarjimonligi faqat klassik asarlarni o'zbek tiliga tarjima qilish bilan cheklanmagan. U o'z ijodiy tafakkuri va estetik did orqali tarjima qilayotgan asarning badiiy kuchini oshirish, uning o'quvchida estetik va ma'naviy taassurot qoldirish imkoniyatini yaratgan. Bu esa tarjimonlikni san'at va ijod faoliyati sifatida qarashga zamin yaratgan va Oybek tarjimonlik maktabini nafaqat o'zbek, balki jahon adabiyotshunosligi uchun ham qimmatli merosga aylantirgan.

Xulosa

Oybekning tarjimonlik faoliyati milliy adabiyotimiz tarixida alohida bosqich hisoblanadi. U tarjima orqali o'zbek kitobxonini uchun jahon adabiyoti namunalarini ochib bergan, tarjimada estetik uyg'unlik, badiiylik va til boyligini uyg'unlashtirgan. Oybekning tarjimonlik maktabi o'zbek adabiyotini jahon adabiyoti bilan uyg'unlashtirishga xizmat qilgan bo'lib, bugungi ilmiy tadqiqotlarda alohida o'rganilishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Oybek. "Navoiy". – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1944.
2. Oybek. "Tanlangan asarlar". – Toshkent: Fan, 1965.
3. G'afurov H. Oybek va adabiy meros. – Toshkent: Fan, 1980.
4. Karimov N. O'zbek tarjimashunosligi tarixi. – Toshkent: Universitet, 2005.
5. Qosimov B. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2002.
6. Umarov A. Milliy adabiyot va jahon adabiyoti aloqalari. – Toshkent: Fan, 2010.
7. Yusupov M. Tarjima san'ati asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1998.
8. Rasulov S. Oybekning tarjimonlik faoliyati haqida. – "O'zbek tili va adabiyoti" jurnali, 1995, №3.

9. Zohidov T. XX asr o‘zbek adabiyoti. – Toshkent: Universitet, 1999.
10. Sultonov I. She’riyat va tarjima masalalari. – Toshkent: Fan, 1976.
11. Saidov A. Adabiy tanqid nazariyasi. – Toshkent: Universitet, 2004.
12. World Literature Studies. Comparative Literature and Translation. – Oxford University Press, 2015.